

cato ejus non communicas : sed hinc agnoscere cogeris, quanta impietate objiciatis orbi christiano vel falsa, vel certe ignota crimina Afrorum ; cum tibi objici nolis quod de altero scis, quia hoc eis non potes persuadere, a quorum non vis societate discedere. Ita ne deseras quos putas bonos, ferre cogeris quos nosti malos. Ac per hoc omnes convincit veritas malos, qui propter aliena crimina seu vera seu falsa, cæteris tamen incognita, sibi autem non obfutura, disrupta unitate tot gentium deseruerunt bonos. Hoc tam magnum nefas partis Donati ne aliquo modo excusare possetis, causa vobis Maximianensium procurata est, in quo velut speculo vestram pravitatem conspectam si volueritis corrigatis : si autem nolueritis, nolo quidquam gravius dicere, quando scio te cor habere. Quid enim contra ista dicturus es ?

XXXV. Bene, quia ipse scribis, « cum de Maximianensibus damnatis et receptis legisses totum quod inserui litteris meis, valde te fuisse permotum. » Credo, prorsus video causam, quæ valde debuerit permovere. Videamus ergo, tua ista permotio quam reddita ratione sedata est. « Statim te dicis a vestris episcopis diligentius inquisisse, atque ipsis docentibus, et decretum concilii, et sententiam in eos qui damnati sunt dictam, et rei totius ordinem cognovisse. » Deinde etiam me credens adhuc ignorare quid gestum sit, atque admonens, ut quid habeat, veritas discerem, narrasti plane non quid veritas habeat, sed quid incautis et negligentibus vestri pro veritate supponant. Dicis enim, « cum quam plurimos episcopos error sibi Maximiani sociare contenderet, contracto a vestris concilio in eos omnes qui in ejus schismate perstitissent prolatam esse sententiam, quam me quoque legisse commemoras : quæ cum sententia consensu omnium firmaretur, placuisse tamen decreto concilii dilationem temporis

dari, intra quod si quis corrigi voluisset, innocens haberetur. Sic esse factum, ut non solum illi duo¹, quos memoro, sed etiam multi alii purgati atque innocentes Ecclesiæ redderentur. Quorum ideo putas baptismum non debuisse rescindi, quia intra diem præstitutum restituti, peremptoria sententia non tenerentur, nec cum baptizarent fuissent ab Ecclesia separati, necdum scilicet transacti temporis meta definita disjuncti. » Hic ego in ea ipsa falsitate narrationis tuæ, quandoquidem non solum sententias, verum et ipsa verba tua posui, miror ingenium tuum, miror animum ingenio reluctantem. Nunquam uspiam sic apparuit, quantum valeat præjudicium præsumptionis humanæ, vel ad non intuendam manifestissimam veritatem, vel ad affirmandam impudentissimam falsitatem. Ita-ne te tam aperte repugnantia posuisse non sentis, ut vix credibile sit quod unus homo dicere utraque potuerit ? Tu nempe dicis, « in eos omnes qui in Maximiani schismate perstitissent, prolatam esse sententiam, et placuisse dilationem temporis dari, intra quod si quis corrigi voluisset, innocens haberetur. Quomodo ergo tu ipse item dicis, non eos extra Ecclesiam baptizasse, antequam se ab illo schismate correxissent, » si quando cum Maximiano erant, non erant extra Ecclesiam ? Advertis-ne quid dicas ? Invenis qua exeas, quo confugas, ubi te abscondas ?

XXXVI. Vides certe dum manifestos errores defendere conaris alienos, nihil te agere, nisi subjungere manifestiores tuos. Ecce lege verba tua : sic a me prorsus commemorantur, ut a te scripta sunt. « Cum quam plurimos, inquis, episcopos error sibi Maximiani sociare contenderet, contracto a nostris concilio, in eos omnes qui in ejus schismate perstitissent, prolata sententia est, quam tu

¹ Prætextatus et Felicianus.

quoque te legisse testaris. Quæ cum sententia consensu omnium firmaretur, placuit tamen decreto concilii dilationem temporis dari, intra quod si quis corrigi voluisset, innocens haberetur. » Hæc dicens, siccine contra te ipsum sensus claudis, ut non advertas, quod hi omnes qui propterea contra se ferri sententiam concilii meruerunt, quia Maximiano sociabantur, antequam se intra dilationis tempus corrigerent, in eodem schismate consistebant? Ibi ergo etiam baptizabant. Obsecro te, quid inanem caliginem perspicuis rebus æspergis, quam rursus tuorum verborum non minore perspicuitate dispergis? Dico enim Prætextatum et Felicianum Maximiani ordinatores, in eo quod commiserunt, sacrilego schismate baptizasse, et ab eis baptizatos cum eis esse susceptos, non rescisso baptismate quod in schismate dederant, quod sacrilegi ministraverant, quod ore maledictione pleno, quod labis cum veneno aspidum consecraverant. Talia quippe in eos dicuntur, eaque sententia quam in eos omnes prolata esse non negas.

XXXVII. Hic tu respondes: « Quod non solum duo isti quos memoro, sed etiam multi alii purgati atque innocentes intra diem dilationis se Ecclesie reddiderunt. » Quo verbo me adjuvas, quo verbo mecum asseris veritatem, caliginemque illam quam conabariss offundere, discutis. Cum enim dicit eos se Ecclesie reddidisse, procul dubio fateris eos extra Ecclesiam fuisse. Ubi ergo antequam se Ecclesie redderent, fuerunt, ibi baptizaverunt: ergo extra Ecclesiam baptismata dederunt. Ab hoc inexplicabili implicamento dum te conaris evolvere, rursus involveris. « Dicit enim ideo eorum baptismata non debuisse rescindi, quia intra diem præstitutum restituti, peremptoria sententia non tenerentur. » Quomodo ergo dicit, ante diem restitutionis non fuisse ab Ecclesia separatos, quos ante

diem dilationis confiteris Ecclesie restitutos? Si homines sumus, si qualemcumque rationem, si sensum habemus humanum, si non pecora pecoribus, si non ligna et lapides lignis et lapidibus loquimur, non meis tantum, sed etiam ipsis tuis verbis eminent, apparet, elucet, in Maximiani sacrilego schismate baptismatum datum vestros ausos non fuisse rescindere, qui homines baptizatos in Ecclesiis, quas in gratia Domini proprio labore Apostoli propagaverunt, non dubitant Christianos negare, exsufflare, rebaptizare. Tu dicit, tu scribis, ecce te ipsum audi, lege te ipsum. « Tu, inquam, dicit, tu scribis, in eos omnes qui in Maximiani schismate perstitissent, contracto a vestris concilio prolata esse sententiam. Tu dicit, tu scribis, hac sententia consensu omnium confirmata, placuisse tamen dilationem temporis dari, intra quod si quis corrigi voluisset, innocens haberetur. » Tu dicit, tu scribis, « non solum duos inde quos memoro, sed multos alios purgatos atque innocentes se vestre Ecclesie reddidisse. Tu dicit, tu scribis, ideo eorum baptismata non debuisse rescindi, quia intra diem præstitutum restituti, peremptoria sententia non tenerentur. »

XXXVIII. Quid tantum prævalet ingenio tam bono causa tam mala, homo cordate, homo litterate? Isti in quos propterea est illa prolata sententia, quia sicut ipse dicit, in Maximiani schismate persistebant, antequam sicut dicit restituerentur, ubi erant, ibi sacramenta celebrabant, ibi baptizabant. Et ut verbis illis plenarii concilii magis utar: « Ibi viperei seminis noxios partus tardo calore vaporabant, ibi publici facinoris et parricidii sui foeta scelerum vota gignebant: ibi parturiebant injustitiam, concipiebant laborem, et pariebant iniquitatem: ibi jam non confusa criminum sylva, nomina eorum designabantur ad poenam: ibi eis indulgentie funis dum clementie

dimitteretur linea, jam causa quos puniret invenerat: illuc eorum tanquam in asperos scopulos veridica unda naufraga membra projecerat: eorum pereuntium ibi erant littora Ægyptiorum exemplo funeribus plena¹, nec ipsam invenientium sepulturam: ibi non solum Maximianum fidei æmulum, veritatis adulterum, Ecclesiæ matris inimicum, Dathæ, Chore, et Abiron ministrum de pacis gremio sententiæ fulmen excusserat, nec solum mors justa sui sceleris condemnabat, sed etiam trahebat ad consortium criminis plurimos catena sacrilegii: ibi erat venenum aspidum sub labiis eorum: ibi eorum os maledictione et amaritudine plenum²: ibi veloces eorum pedes ad effundendum sanguinem: ibi contritio et infelicitas in viis eorum, et viam pacis non cognoscebant, nec erat timor Dei ante oculos eorum: ibi jacebant membra abscisa, quæ pestifera putredo ita corruerat, ut plus haberet in abscisione solaminis, quam in remissione medicaminis: ibi erant famosi criminis rei Victorianus Carcabanensis, » et cæteri cum isto duodecim, inter quos Prætextatus Assuritanus, et Felicianus Mustitanus, de quibus receptis agimus, qui eundem Maximianum præsentem ordinaverant, hoc est, « funesto opere perditionis vas sordidum collecta fœculentia glutinaverant, ubi tanto facinori tanquam illicito incestui clerici Carthaginis lenocinium præbuerunt. » Tales ministri sacramentorum nondum correcti, nondum vobis redditi ac restituti, in schismate Maximiani baptizaverant: post tales ministros sacramentorum correctos, redditos, restitutos, vestri non rebaptizaverunt.

XXXIX. Quid sola in vobis prævalet animositas? Aliquando attendatur, aliquando audiatur et veritas. Quid injiciuntur inanissimæ nebulæ dilationis datæ? Non ipsi

¹ Exod. xiv, 31. — ² Psal. xlii, 3.

data est, de quibus dictum est: « Damnatos esse cognoscite; » de quibus etiam prædictum est quales fuerint, quid fecerint, cur eos oportuerit jam sine dilatione damnari, quod scilicet Maximianum impositis manibus præsentem ordinaverunt. Hoc est enim quod significarunt dicendo, « quod funesto opere perditionis vas sordidum collecta fœculentia glutinaverint. » Illis autem data est dilatio, qui ordinationi Maximiani non interfuerunt, quamvis in ejus societate atque schismate constituti; tantum quia manus ei, quod absentes fuerant, non imposuerunt, a damnatis ordinatoribus eadem concilii sententia distinguuntur. Nam cum dixissent illos, quorum et nomina conscripserunt, « damnatos esse cognoscite. Eos autem, inquit, quos sacrilegi surculi non polluere plantaria, hoc est, qui a Maximiani capite proprias manus verecundo fidei pudore retraxerunt, ad matrem Ecclesiam redire permisimus. » Quid planius, quid distinctius, quid apertius? Illos dicunt: Famosi criminis reos, qui funesto opere perditionis vas sordidum collecta fœculentia glutinaverunt, damnatos esse cognoscite. » Hos autem dicunt: Quos sacrilegi surculi non polluere plantaria, hoc est, qui a Maximiani capite proprias manus verecundo fidei pudore retraxerunt, ad matrem Ecclesiam permisimus redire: » et quia ex illis damnatis duo postea salvo honore suscepti sunt, non invenitur hoc quemadmodum defendatur, nisi ut omnibus dicatur dilatio fuisse concessa.

XL. Sed concessa sit omnibus: nempe quotquot ad vos ab illo schismate redierunt, antequam redirent, illic fuerunt, illic baptizaverunt: inde ad vos sine destructione sui honoris et baptismi redeuntes, si frons adsit, ora vestra clausurunt. Cum enim quærimus, antequam se, sicut ipse dixisti, Ecclesiæ reddidissent, et ante diem præstitutum restituti fuissent, ubi erant; quid aliud vos res ipsa res-

pondere compellit, nisi in schismate Maximiani, propter quod illa in omnes est prolata sententia? Ibi ergo baptizaverunt eos, in quibus ad vos simulinde venientibus baptismum Christi non ausi estis rescindere, quia coacti estis agnoscere. Unde ipso facto vestro, opere vestro, iudicio vestro adversus vos merito recteque concluditur. agnoscendum esse baptismum Christi, etiamsi extra Ecclesiam datus fuerit, et ideo nos hoc pie cognocere in vestris, vos impie rescindere in nostris.

XLII. Sed forte poenitet talia te verba posuisse, quae hanc veritatem nimis urgerent, quoniam dixisti: « Factum est ut se Ecclesiae reddidissent, et ante diem praestitutum restituti, peremptoria sententia non tenerentur: » ut responderetur tibi: Quomodo se Ecclesiae reddiderunt, quomodo eidem restituti sunt, si ab ea non erant separati; aut si separati erant, quomodo baptizabant? Sed quid aliud diceres, nisi quod ab eis audieras, quos consuluisti, cum ex hac causa Litteris meis valde permovereris: et tamen fortassis te arguant, te reprehendant, quod talia verba incaute posueris. Est quod te adversus eos maxime muniat, ac tuam tristitiam consoletur. Nam et ipsi in ejusdem concilii decreto talia posuerunt. Unde, si nobis lecto isto opusculo nostro ita respondere voluerint, quod eis non praedjudicent verba laici sui, verba ipsorum continuo recitabimus. « Eos autem, inquit, quos sacrilegi surculi non polluere plantaria, hoc est, qui a Maximiani capite proprias manus verecundo fidei pudore retraxerunt, ad matrem Ecclesiam redire permisimus. Cum enim eis dicitur: Isti quos ad matrem Ecclesiam redire permisistis, antequam redirent, ubi erant? similiter urgentur, ac tu paulo ante verbis a te positis urgebaris. Ubi enim eos fuisse respondebunt, nisi in schismate Maximiani? Sed ubi volunt eos fuisse contendunt; certe qui ad Ecclesiam redire

permissi sunt, in Ecclesia non fuerunt. Ergo extra Ecclesiam baptizaverunt: et simul baptizatores et baptizati ad Ecclesiam redeunt, nec illi honores quos extra gesserant, nec illi baptismum quod extra acceperant amiserunt.

XLIII. Et tu quidem, quantum potuisti in causa mala, caute locutus es, ut diceres: « Placuit tamen decreto concilii dilationem temporis dari, intra quod si quis corrigi voluisset, innocens haberetur. » Illi autem nec corrigendos eos fuisse dixerunt, quibus data est illa dilatio; sed tanquam omnino impolluti atque innocentes in Maximiani societate fuerint, sic de illis loquuntur, cum ipsam prorogant dilationem. Quid est enim aliud quod dicunt: « Eos autem quos sacrilegi surculi non polluere plantaria, ad matrem Ecclesiam redire permisimus? » Ac ne parum sit, vide quid adjungant: « Quanto enim de reorum, inquit, morte purgamur, tanto de innocentium reditu gratulamur. » Cur itaque tu dicis: « Placuisse dilationem temporis dari, intra quod si quis corrigi vellet, innocens haberetur; » cum eam videas impollutis atque innocentibus datam? Sed videlicet tu timuisti ne tibi diceretur: Quare dabatur dilatio eis quos non polluerat Maximianus? Ideo dilatione illa corrigendos esse censuisti. Illi timuerunt ne sibi diceretur: Quare in suis honoribus pollutos suscipere voluisti? Ideo se impollutis dilationem dedisse dixerunt.

XLIV. Proinde singula timuisti, sed alterutrum oppugnatur ex altero. Nam tibi dicitur: Quomodo existimas corrigendos, quos tui praedicant impollutos? Illis autem dicitur: Quomodo asseritis impollutos, etsi non manum imponendo capiti Maximiani, tamen schismatis ejus communionem maculatos? Cujus autem animus, cujus vires, cujus lingua sufficiat proloqui tam intolerandum dolorem? ut pars Donati discissa resarciatur, nec socios

Afros in Africa polluit Maximianus ; ne ad ipsam radicem unitatis rami fracti regredi permittantur, tot remotissimas gentes polluit ex Africa Cæcilianus.

XLIV. Ex die concilii Bagaiensis, hoc est, ab octavo Kalendarum Maii, usque ad diem datæ dilationis illius, hoc est, octavum Kalendarum Januarii, octo menses numerantur. In hoc tam longo temporis intervallo, illi quibus dilatio data est, maculabantur societate damnati Maximiani, annon maculabantur ? Si maculabantur, quomodo dicitur : « Eos autem quos sacrilegi surculi non polluere plantaria, ad matrem Ecclesiam redire permisimus ? » Si non maculabantur, quomodo nos atque omnes quæ ubique sunt christianas gentes potuit ignotorum, non dicam falsorum, maculare alienorum contagio peccatorum ? « Sed ideo, inquit, dilatio data est, quæ si transisset, illis non redeuntibus tunc macularentur, et in pœnam damnationis incurrerent. » Non ergo eos peccatum illius societatis, sed diei constitutio maculabat : si ergo nullus dies constitueretur, immaculati utique permanerent. Quid de vobis male meruit orbis terrarum ? Cur enim maculatum perhibetis peccatis alienis, cui nullum tempus dilationis constituistis ; cum tanta sit vestra potentia, ut homines quando volunt, peccatoribus socientur, et quando volueritis, inquinentur ? Innocentes et impolluti erant quibus in parte Maximiani dabatur dilatio, intra cujus diem si remearent ad vos, haberent integri honoris ac fidei fundamenta : si autem ille dies eis non redeuntibus præteriret, tunc polluti, tunc scelerati, tunc perditii supplicium damnationis incurrerent, tunc humiliarentur per pœnitentiam. Degradatio mira prædicentium hominum, non jam ut vetus proverbium fertur : Quod volumus sanctum est ; sed etiam, quando volumus, et quandiu volumus. Contingat alicui vestrum in navi orare nobiscum, jam pollutus, jam

traditor appellatur. Communicant altari damnatores Primiani cum Maximiano veritatis adultero, Ecclesiæ matris inimico, Dathæ, Chore³, et Abiron ministro, et per octo menses innocentes impollutique persistunt. Proinde si qui ex his nono Kalendarum Januarii se vestræ communioni reddiderunt, de innocentium estis reditu gratulati, eorum scilicet, quos sacrilegi surculi non polluere plantaria. Quid vos promeruerunt tot dies octo mensium, a die octavo Kalendarum Maiarum usque ad diem octavum Kalendarum Januarii, quos ita sanctificastis, ut per eos quicumque communioni sacrilegi atque damnati Maximiani cohærent, non polluerentur, nec efficerentur nocentes ? Et quid vos offendit tam sanctus dies natalis ipsius Domini nostri, ut solus adventu et transitu suo pollueret innocentes ; atque in eis qui in illo schismate baptizaverunt, per omnes illos dies sanctus maneret baptismus Christi, et immundus fieret per natalem Christi ?

XLV. Quid non audeat humana temeritas, cum in sententiam nefandi præcipitatur erroris, quem relinquere propter vanitatem pudet, et defendere contra veritatem non pudet ? Sed quid hinc plura, ubi quilibet obstinatissimus, qui contra omnes voces rationis obduruit, necesse est fateatur, de quibus dicitur, « Si se Ecclesiæ reddidissent, et ante diem præstitutum restituti essent ; » quæ verba ipse posuisti : eos denique de quibus dicitur, « Ad matrem Ecclesiam redire permisimus. De innocentium reditu gratulamur. Ac ne angustum redeuntibus tempus spem salutis arctatæ diei pressura subducat, usque in illum diem agnitionis pandimus januam, ut integri honoris ac fidei regressi habeant fundamenta ; quam quisquam si ingredi nequiverit pigra segnitia, sciat sibi ad omnes veniales aditus viam esse subductam. Et post præ-

³ Num. XVI, 1.

stitutum diem redeuntibus fixa poenitentia : » quæ verba trecenti et decem in sententia sua toties inculcarunt : necesse est, inquam, quilibet adversarius fateatur, eosdem quibus ista dicuntur, antequam se vobis redderent, antequam vobis restituerentur, antequam ad vos redirent, antequam regressi januam dilationis ingrederentur, non fuisse vobiscum ; extra vestram communionem, in eo schismate, quo se a vobis separaverant, baptizasse : inde vobis redditi ac restituti, ubi a vobis alienati erant, inde ad vos redeuntes et regredientes, quo a vobis foris erant, et tenuerunt non diminutos honores suos, et secum introduxerunt non rebaptizandos baptizatos suos.

XLVI. Quid adhuc pessimæ causæ patrociniū pertinacissimum præbes ? Acquiesce tandem, non mihi, sed ipsi qua convincimini veritati. Vide quam verum dixerim, quod frustra labefactare conatus es, quanta sint pro pace toleranda. Atque ut eisdem identidem verbis utar, quibus in illis litteris usus sum¹, pro pace Christi redite ad Ecclesiam quæ non damnavit incognita, si pro pace Donati placuit revocare damnata. » Si enim ex his duodecim quos cum Maximiano sine dilatione damnaverant, Felicianum et Prætextatum postea receperunt, quomodo falsum est eos revocasse damnata ? Si autem et ipsis dilatio data est, quos dixerunt, « damnatos esse cognoscite ; » etiam si nullus eorum postea remearet, placuit tamen revocare damnata, quando post sententiam qua dictum est, « damnatos esse cognoscite, » data est dilatio, qua eis liceret evacuata damnatione remeare. Hæc dicta sufficerent, etiam si verum esset quod te dicis, cum hac causa Maximianensium valde permotus esses, a tuis episcopis cognovisse : quid autem agis quia et falsum est ? Quære, aut si habes, inspicere diem gestorū proconsularium, quo postulatio

¹ Vide lib. 1 contra Petilian. cap. 13.

dicta est a Titiano adversus Felicianum et Prætextatum, ut pellerentur locis¹, et vide quanto post diem dilationis illius hoc factum est. Nam dies est concilii Bagaiensis consulationu Augustorum Arcadii III, et Honorii iterum octavo Kalendarum Maii, dies autem dilationis hinc usque ad octavum Kalendarum Januarii : postulatio vero ista Titiani dicta est post illum consulatum die sexto Nonas Martii.

XLVII. Proinde apparet tertium ferme agi mensem, cum a proconsule petitur, ut Felicianus et Prætextatus sedibus propulsentur tanquam collegæ Maximiani, quos sibi consociaverat ad furorem. Nam cum memoratus advocatus de Maximiano quod sufficere videbatur, in eadem postulatione dixisset : « Eos quoque, inquit, quos alienæ præsumptionis error attraxerat, portu primo proposito poenitendi, si reverti cuperent, intra tempus ad religionis tramitem destitutum²; pari vigoris admonitione compescuit. Sed suis institutis, inquit, iniquitas delectatur, et semetipsam non deserit, cum semel præcipitata corruerit. Idem namque Maximianus cœptam nutrit audaciam, et alios sibimet consociat ad furorem. Inter quos etiam Felicianus quidam, qui primo recta sectatus depravationis hujus attaminatione fuscatur, in Mustitana positus civitate, Deo omnipotenti parietes consecratos, ecclesiam venerandam quasi quadam obsessione credidit retinendam. Hunc etiam Prætextatus in Assuritanis partibus imitatur. » Audis-ne advocati verba præclarissima et manifestissima, quibus dicit istos de quibus agimus, quia portum propositum poenitendi, dum suis institutis iniquitas delectatur, cum semel præcipitata corruerit, contempserunt, locis ecclesiasticis expellendos ? Ubi si dies posset latere gestorū, cuius obtusissimo satis eluceret, quod contra

¹ Vide supra, lib. III, cap. 56. — ² Forte præstitutum.

eos non ita proconsularis potestas adiretur, nisi aut illo concilio fuissent, sicut illic magis apparet, sine ulla impertita dilatione damnati, aut intra diem dilationis, si omnibus data est, vobis restitui noluisset. Cum vero etiam dies gestorum cujuslibet obstinati oculos auresque sic feriat, usque adeo illos etiam post transactum dilationis diem in vestra communione non fuisse, et Maximiano cohaesisse, ut ob hoc adversus eos tam terribilis judicariæ jussionis impetraretur auctoritas; quid ad hæc dicitur? Quid adhuc contra tam perspicuam veritatem mira impudentiæ cæcitate contenditur? Quid adhuc ab eis, qui cum unitate partis Donati etiam concordiam sacrilegorum damnatorum tenere voluerunt, contra unitatem Christiani tantam insaniam rebellatur? Quid adhuc baptismus Christi, etiam in sacrilego schismate veneratione debita cognitus, in tot catholicis gentibus impia præsumptione respuitur, sacrilega repetitione violatur?

XLVIII. Nolo quærere quanto post hujus postulationis diem, qua Felicianus et Prætextatus Titiani advocati verbis tam graviter accusantur, in vestram communionem recepti sunt. Sufficit quod eadem postulatio tanto post finem præstituti illius dilationis, eos a vestra communione separatos, in Maximiani schismate fuisse convincit, quos postea recepistis, quorum honores nulla ex parte minuistis, a quibus datum quamvis in sacrilego schismate baptismum, sicut revera timendum fuit, rescindere timuistis. Numquid jam in hac causa se contra nos lingua cujuslibet pertinacissimi commoveret, si se moveri in hominis ore, et sub hominis fronte sentiret? Erravi plane fateor, eo quod in illis litteris posui de illa Bagaiensis concilii sententia, quoniam dixit¹, « cum apud eos decernenda recitata est, ore latissimo acclamaverunt, nunc autem cum a nobis

¹ Vide lib I contra Petilian. cap. 10.

recitata fuerit, obmutescunt. » Verum est quod dixisti, « Ecce non obmutescunt : » verecundia quippe in rebus tam manifestis, vel etiam ipsa impudentia obmutescere potest, insania non potest. Neque hoc dictum de te accipias : qui tuis episcopis mentientibus credidisti, nec de illis omnibus; neque enim omnes de hac re permotus consulere potuisti : sed de iis qui cum scirent quanta et quando contra Prætextatum et Felicianum apud judices gesta sunt, hoc quod tuis inseruisti litteris, tibi ausi sunt dicere, quod ante diem præstituti dilationis Felicianus et Prætextatus vestræ communioni restituti, peremptoria sententia non tenerentur obstructi. Aut si et ipsi forte ista nescierunt, nunc saltem cum hæc legitis, taceat verecundia, taceat et ipsa qualiscumque hominis est impudentia : sola certe quæ contra tam evidentem veritatem clamat, insaniam relinquatur; et illa erit fortassis sanabilis, si com-pescatur a sanis.

XLIX. Nunc vide quemadmodum de me dixeris : « Testis mendax non erit impunitus¹ : » cum putares me in hac Maximianensium causa fuisse mentitum. Ego tibi hoc non repono : quippe forte locutus es quod incauta amicitia credidisti, non quod fallaci corde finxisti. Homines sumus : qua tandem vigilantia efficere possumus, ut vel putando, vel loquendo in aliquo non labamur? Sed contra medicinam correctionis obsurdescere non debemus.

L. Nunc attende quantam mihi etiam in cæteris partibus Epistolæ tuæ causa ista Maximianensium præbeat respondendi facilitatem. Quidquid de traditoribus vel nostris dicendum putasti, quanquam vestri potius hoc fecisse doceantur, quod et in illo trium voluminum opere satis superque monstravi : vide tamen, et responde, si potes, utrum hoc crimen, quorumlibet fuerit, polluere

¹ Prov. IX, 12.